

ŠANSE I PREPREKE ZA RAZVOJ ORGANSKE PROIZVODNJE U SRBIJI¹

Marko Ivanović¹, Biljana Ivanović²

¹Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu,

²Srednja tehnička škola "Nikola Tesla", Leposavić

Rezime: Poslednjih godina u svim strateškim dokumentima naše zemlje poljoprivreda se pominje kao jedna od najbitnijih i najperspektivnijih delatnosti za razvoj i ekonomski rast Srbije u daljem periodu. Organska proizvodnja, kao deo poljoprivredne proizvodnje se smatra naperspektivnijom delatnošću za dalji rast i povećanje izvoza u razvijenim zemljama, pre svega zbog znatno više cene od konvencionalnih proizvoda, ali i prirodnih potencijala koja naša zemlja ima u odnosu na ostal države. Međutim, u stvarnosti teško je naći dokaze da se te strateške namere i realizuju. Cilj ovog istraživanja je da se sagledaju šanse i otklone prepreke za dalji razvoj organske proizvodnje u Srbiji, kako sa strane prirodnih potencijala i uslova tako i sa strane ekonomske isplativosti i pravne regulative. Kako na osnovi sadašnjeg stanja organske proizvodnje predložiti određene mere koje će slabosti i pretnje na tržištu pretočiti u snagu i mogućnosti za brži i bolji razvoj organske proizvodnje u Srbiji.

Cljučne reči: organska proizvodnja, šanse, prepreke, razvoj, potencijali, nedostaci.

1. UVOD

Potreba ili trend, organska hrana je zauzela značajno mesto u kuhinji potrošača na zapadu. Kupuje se sve što nosi oznaku organsko – kao sinonim za kvalitet, zdravu i bezbednu hranu, kako za potrošače, tako i za njihovu životnu sredinu. Da li zbog ukusa koja ih podseća na ukus hrane koju su jeli u detinjstvu, zbog ekološke svesti modernog potrošača ili boljoj informisanosti o prednosti organske hrane, potrošači na zapadu su pokrenuli jednu novu „revoluciju“ u ishrani. Rezultat te „revolucije“ je da se ostvaruje 25 % godišnjeg privrednog rasta u organskoj proizvodnji, koja je inače, najveća stopa rasta od svih privrednih grana u svetu.

Kada se sagleda klimatsko podneblje, prirodni potencijali naše zemlje i očuvan agrosistem, postavlja se pitanje zašto Republika Srbija ne koristi ove potencijale koje joj je priroda podarila za razvoj organske proizvodnje?

¹ Pregledni rad, primljen u redakciju: 15. aprila 2016. godine, prihvaćeno za objavljivanje 28.06.2016

Iako je cena organskih proizvoda na domaćem tržištu takva, da je potrošnja, tj. kupovina tih proizvoda više stvar prestiža, nego potrebe, to ne umanjuje činjenicu da mi moramo da iskoristimo svoju šansu!

Zemlje članice EU i pored značajne sopstvene proizvodnje i dalje pokazuju potrebu za uvozom organskih proizvoda. Šansa Srbije je upravo u plasiranju značajne količine organskih proizvoda na inostranom tržištu. Zato je i poslednjih deset godina, u Srbiji, poraslo interesovanje čak tri puta za organsku proizvodnju, a samim tim i za inostranim tržištem organskih proizvoda. Međutim, postajanje brojnih prepreka u ekonomskom, infrastrukturnom i regulatornom polju, sprečava razvoj ovog vida proizvodnje. Da li je moguće vremenom ukloniti ove prepreke i iskoristiti šanse koje nam se nude? Dosadašnja istraživanja pokazuju rast proizvodnje organske hrane, međutim ovakav tempo rasta je daleko od potencijala i kapaciteta kakvih naša zemlja ima. Povećanje izvoza i BDP-a, aktiviranje radno sposobnog stanovništva u ruralnim područjima, smanjenje migracija ka velikim gradskim sredinama, očuvanje životne sredine, i mnogo drugih razloga je dovoljan povod da se daju konkretni predlozi za uklanjanje prepreka i korišćenje šansi za razvoj organske proizvodnje u našoj zemlji.

2. Materijal i metod rada

Za ovo istraživanje su kao material rada korišćeni dosadašnji podaci u obliku strateških dokumenata poput "Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja RS za period 2014-2024. godine"², kao i akcionih planova za dalji pravac razvoja organske proizvodnje u Srbiji poput "Nacionalni akcioni plan za razvoj organske proizvodnje za period 2014-2019". Podaci su prikupljeni i putem dubinskih intervju sa službenicima iz vladinih institucija i nevladinog sektora zaduženih za proizvodnju organske hrane u Srbiji, kao i na osnovu Nacionalno istraživačke agende za sektor organske proizvodnje³.

Istraživanje je rađeno primenom SWOT analize, koja je pokazala pozitivno dejstvo u situacijama kada se trebaju preispitati dosadašnje strateške odluke u cilju razumevanja prošlih i sadašnjih uspeha i neuspeha, a u nameri da se nađe novi i bolji strateški pravac za razvoj određene grane u

² Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014-2024. godine ("Sl. glasnik RS", br. 85/201)

³ Berenji J., Milenković S., Kalentić M., Stefanović E., (2013), Nacionalna istraživačka agenda za sektor organske proizvodnje, GIZ-Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH; ACCESS-Program za razvoj privatnog sektora u Srbiji, Beograd

privredi. U ovom slučaju to je razvoj organske proizvodnje koja sadašnjim tempom rasta ne koristi maksimalne kapacitete za povećanje proizvodnje. Zašto je ovakav vid proizvodnje u dosadašnjem periodu nedovoljno korišćen i na koji način ga poboljšati, saznaćemo primenom SWOT analize u ovom istraživanju.

3. Rezultati istraživanja i diskusija

U Srbiji prema zadnjem popisu iz 2015 godine ima nešto više od 10.000 hektara površine za proizvodnju organske hrane.⁴ To svakako nije dovoljno ukoliko se sagleda prirodni potencijal za razvoj ove grane u poljoprivredi i činjenica da oko 70 % poljoprivrednih površina u Srbiji ima odličan potencijal za takav uzgoj. Razvoju ovog sektora ide na ruku i trend povećane tražnje za organskim proizvodima u razvijenim zemljama Evropske unije, koji svakako treba iskoristiti u narednom periodu za povećanje izvoza ovakvih proizvoda.

4. Snage i potencijali za razvoj organske proizvodnje

4.1. Prirodni potencijal

Srbija ima nesumnjivo veliki prirodni potencijal za bavljenje organskom proizvodnjom. Rezultat toga je pre svega povoljan geostrateški položaj koji zauzima pojas umereno kontinentalne klime, ali i očuvan agrosistem i kvalitetno svojstvo zemljišta u odnosu na razvijene zemlje Evrope. Preko 80% zemljišta spada u nekontimirano jer ne sadrži teške metale i štetne organske materije. Koliko prirodni potencijali nisu iskorišćeni, govore i činjenica da proizvodnja organske hrane ima samo 0,3% učešća u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Međutim, prirodni potencijal sam po sebi nije dovoljan da bi se organska proizvodnja podigla na jedan viši nivo. Potrebno je uložiti dodatna finansijska sredstva u navodnjavanje zemljišta, odbrambenih mehanizama od prirodnih nepogoda, ali i u dodatno obogaćivanje zemljišta, gde bi se stvorili bolji prirodni uslovi za dalji razvoj organske proizvodnje. Srbija u korišćenju potencijala za razvoj organske proizvodnje zaostaje i u odnosu na zemlje u region. Trend povećanog učešća organske proizvodnje se iz godine u godinu povećava, ali i dalje je daleko od prosečne norme zemalja Evropske unije.

⁴ Organski proizvodi u Srbiji na manje od 10000 ha, www.euroactiv.rs

Tabela 1: Podaci o organskoj proizvodnji u Republici Srbiji.

	Површина под органском производњом (ха)	Удео површина под ОП у укупно коришћеном пољопривредном земљишту %
2012. година	6.340 ха	0,18 %
2013. година	8.228 ха	0,23%
2014. година	9.430 ха*(7.897- обрадиве)	0,28 %

Izvor: Republički zavod za statistiku 2014

4.2 Državna politika podrške

Poslednjih godina država se trudi da podstakne razvoj organske proizvodnje, pre svega kroz donošenje zakonske regulative. Donet je Zakon o organskoj proizvodnji⁵ 2011 godine koji je usklađen sa regulativom EU. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede⁶ je od 2006 počelo da subvencionise ovu granu poljoprivrede što ukazuje na institucionalizaciju i uozbiljen pristup države u ovom vidu proizvodnje. Donet je Zakon o podsticajima o poljoprivredi i ruralnom razvoju⁷ i to: premiju, podsticaji za proizvodnju i regrese za gorivo, đubrivo i seme, uvećana za minimalno 40% za proizvođače čija je proizvodnja u periodu konverzacije. Povećan je i broj sertifikacionih tela koja treba da olakšaju pristup u standardizaciji organske proizvodnje.

Međutim, da bi podrška države dala rezultate, potrebna su još veća ulaganja u subvencionisanje organske proizvodnje, kako bi podstakla poljoprivredna gazdinstva da se sa konvencionalne, prebace na organski vid proizvodnje. Trenutni rezultati govore da država neuporedivo manje subvencionise ovaj vid proizvodnje u odnosu na zemlje EU, pa dolazi do situacije da su proizvodi iz Srbije nekonkurentni na inostranom tržištu. Potrebna je i podrška za ujedinjenje i udruživanje malih i srednjih proizvođača, zarad zajedničkog nastupa na inostranom tržištu. Država mora da uloži napore da stimuliše i mlađe generacije za bavljenjem organske proizvodnje i sticanje preduzetničkog duha. To je moguće kroz organizovanje raznih neformalnih radionica i tribina, gde će se animirati

⁵ Zakon o organskoj proizvodnji, ("Sl.glasnik RS", br.30/2010)

⁶ Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede 2008, www.mpzss.gov.rs

⁷ Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, ("Sl.glasnik RS", br. 10/2013, 142/2014, 103/2015)

mladi i stvoriti pozitivna društvena atmosfera za početak bavljenja organskom proizvodnjom. Značajnu ulogu u kreiranju pozitivnog javnog mnjenja trebaju uzeti i ostale nevladine institucije, mediji, kao i univerziteti, koji do sada nisu pokazali značajnu zainteresovanost za razvoj organske proizvodnje u Srbiji i stvaranje kadrova koji će svojim znanjem doprineti razvoju organske proizvodnje.

4.3 Očigledna korist organske proizvodnje

Najveća korist organske proizvodnje je u tome da doprinosi održivom korišćenju i očuvanju prirodnih resursa. Poslednjih decenija tražnja za organskim proizvodima konstantno raste, posebno na tržištu razvijenih evropskih zemalja, a ponuda trenutno ne prati rast tražnje. Upravo ovde leži razvojna šansa Srbije. Zbog očuvanog agrosistema i povoljnih klimatskih uslova, Srbija je u boljoj poziciji od ostalih zemalja u Evropi, gde je ekosistem znatno više narušen prethodnih decenija razvojem industrijske proizvodnje. Korist od organske proizvodnje može biti i razvoj ruralnih područja u kojima vlada visoka stopa nezaposlenosti, a imaju sve uslove za proizvodnju organske hrane, pored konvencionalne proizvodnje.

4.4 Povećano interesovanje proizvođača

Interesovanje proizvođača za proizvodnju organske hrane u Srbiji iz godine u godinu je u sve većem porastu. Pored sve veće svesti proizvođača da konverzijom sa konvencionalne na organski način proizvodnje, dolazi do očuvanja ekosistema, postoji i drugi razlozi za povećano interesovanje proizvođača za ovaj sektor. Jedan od tih razloga leži u činjenici da su mnogi proizvođači videli šansu u dobijanju dodatne finansijske pomoći u vidu grantova od institucija Evropske Unije.

4.5 Znanje se unapređuje

Proizvodnja organske hrane iziskuje mnogo više truda, veština, ali i znanja od konvencionalne proizvodnje. Poslednjih godina u Srbiji su formirane mnoge organizacije koje su zadužene za pružanje usluga u oblasti sertifikacije, kontrole kvaliteta, ali i u pružanju znanja kroz razne vidove obuka, predavanja i radionica. Jedna od glavnih tela za razvoj organske proizvodnje je i Nacionalno udruženje za razvoj organske proizvodnje „Serbia Organica“⁸. „Centar za organsku proizvodnju“⁹ je udruženje koje svojim članovima kroz razne vidove edukativnih radionica pomaže svojim članovima u unapređenju znanja u oblasti organske proizvodnje. Sva ova udruženja su formirana poslednjih 5 godina sa ciljem

⁸ www.serbiaorganica.info

⁹ www.organiccentar.rs

da se podigne svest, ali i steknu znanja o pravilnoj proizvodnji organske hrane. Pomaci su vidljivi, ali su potrebna dodatna ulaganja u oblastima marketinga, logistike ali i primeni savremenih metoda proizvodnje organske hrane.

Tabela 2 Udruženja za organsku proizvodnju u Srbiji.

Ime organizacije	Web strana
Nacionalna asocijacija "Serbia Organika"	www.serbiaorganica.org
Terras	www.terras.org.rs
Zelena mreža Vojvodine	www.zelenamreza.org
Vitas	
Regionalni centri za organsku proizvodnju u Selenči, Valjevu, Svilajncu, Leskovcu, Negotinu i Užicu	(Selenča) www.organiccentar.rs (Leskovac) www.centarzara-zvoj.org

Izvor: Simić I., Organska proizvodnja – neiskorišćeni potencijal Republike Srbije.

Nasuprot tome, glavni problem sticanja novih znanja i primene inovacija u oblasti organske proizvodnje je i sve lošija starosna struktura stanovništva u ruralnim područjima, koja nisu spremna za sticanje novih znanja i inovacija u ovoj oblasti proizvodnje.¹⁰ Zadatak države u narednom periodu treba da bude usmeren u animiranju mladih i stvaranju infrastrukture u ruralnim područjima za bavljenje ovim vidom proizvodnje.

5 Slabosti organske proizvodnje

5.1 Slabo razvijeno tržište

Domaće tržište organskih proizvoda je daleko od razvijenog tržišta, iako je tražnja za organskim proizvodima u poslednjih nekoliko godina sve veća. Gotovo celokupna proizvodnja organskih proizvoda se svodi na izvoz i to isključivo sirovih proizvoda, a manji broj na prerađene proizvode. Tražnja za organskim proizvodima je veća u velikim gradskim sredinama, gde se na policama velikih trgovinskih lanaca mogu sve češće videti proizvodi organskog porekla. Razlog nerazvijenog srpskog tržišta je mali standard

¹⁰ Sredojević Z., (2015), *Preporuke o unapređenju organske proizvodnje*, PKB poljoindustrija

građana i činjenica da su organski proizvodi i do 300% skuplji od konvencionalnih proizvoda. Činjenica je i da je svest potrošača o značaju zdrave ishrane na veoma niskom nivou, pa samim tim i tražnja za ovakvim proizvodima je nedovoljno velika.

Da bi se ovakvo stanje popravilo, potrebno je raditi na većoj promociji organskih proizvoda, što znači dodatno ulaganje u sektor marketinga, kao i podrška javnosti u kreiranju svesti o koristi organskih proizvoda.

5.2 Nedostatak znanja

Iako se poslednjih godina dosta radi na edukaciji proizvođača i podizanju svesti potrošača kroz formiranja raznih nevladinih organizacija, udruženja i sertifikacionih tela, to i dalje nije dovoljno za maksimalno korišćenje potencijala za razvoj organske proizvodnje. Pre svega proizvođačima nedostaje edukacija. Takođe u fazi konverzije proizvodnje na organsku, ne poznaju zaista organske standarde i toga nisu svesni, tako da dolazi do mnogobrojnih grešaka. Starije stanovništvo u ruralnim područjima, u nedostatku znanja i informacija teško ulaze u proces proizvodnje organskih proizvoda.

5.3 Nedovoljna finansijska podrška

Proces proizvodnje organske hrane je izuzetno skup. Potrebno je uložiti mnogo više finansijskih sredstava u pružanju pomoći poljoprivrednim gazdinstvima da bi postali konkurentni na inostranom tržištu. Zakon o podsticaju i ruralnom razvoju nalaže veću finansijsku podršku organske proizvodnje od konvencionalne, ali je ona nedovoljna za unapređenje organske proizvodnje. Države Evropske unije izdvajaju znatno veća finansijska sredstva od Republike Srbije, pa samim tim naši proizvodi na inostranim tržištima su u znatno nepovoljnijem položaju.

U daljem periodu, potrebno je doneti jasnu i dugoročnu politiku subvencionisanja organske proizvodnje. U današnjim uslovima agrarni budžet, za državu u kojoj je poljoprivreda jedna od glavnih strateških grana je daleko od zadovoljavajućeg za podizanje kapaciteta i rasta organske proizvodnje.

5.4 Loša institucionalna podrška

Pored finansijske podrške koja je svakako neophodna, podrška državnih institucija i ostalih savetodavnih službi do sada je bila nedovoljno dobro organizovana. Nedovoljna savetodavna stručna podrška organskoj proizvodnji, posledica je nedostatka efikasnosti državnih službi u davanju osnovnih informacija za početak organske proizvodnje. Nepristupačnost

službenika zaduženih za razvoj ovog dela poljorivredne proizvodnje, demotiviše proizvođače za početak bavljenja organskom proizvodnjom. Postoji i deficit stručnog kadra koji bi radom na terenu podržali proizvođače i razvoj. Još jedan od velikih problema prilikom proizvodnje organskih proizvoda je i velika birokratska procedura i sporost u radu sertifikacionih tela.

Da bi institucionalna podrška države bila bolja, potrebno je smanjiti nefikasnost državnih institucija i regulatornih tela, raditi na edukaciji savetodavnih službi i informacije o procesu pokretanja organske proizvodnje učiniti lakše dostupnim za poljoprivredna gazdinstva kroz bolju koordinaciju i povezanost centralnih službi sa lokalnim nivoima odlučivanja. Takođe, potrebno je raditi i na udruživanju malih proizvođača i formiranju klastera, koji će imati ulogu zajedničkog nastupa na inostranom tržištu.

5.5 Starosna struktura stanovništva u ruralnim područjima

Starosna struktura u Srbiji je iz godine u godinu sve nepovoljnija. Promena u starosnoj strukturi posebno je uočljiva od 1991 do 2012, gde se udeo starog stanovništva sve više povećava, a udeo mladog stanovništva opada. Proizvodnja organske hrane je veoma zahtevna i zahteva veće učešće fizičkog rada proizvođača, za razliku od konvencionalne proizvodnje. Ovo je zapravo i jedan od razloga zašto su proizvodi organskog porekla znatno skuplji od proizvoda nastalih konvencionalnim načinom proizvodnje. Analiza starosne strukture nosioca gazdinstva ukazuje da je udeo nosioca gazdinstva, mlađih od 35 godina u svim regionima najniža. U regionima Šumadije i Zapadne Srbije, kao i u region Južne i Istočne Srbije najveći broj nosioca domaćinstva čine starosne dobi od 65 godina (35%, odnosno 37%). U beogradskom i regionu Vojvodine najveći udeo čine gazdinstva čiji su nosioci starosne grupe od 55-64 godina. U region Vojvodine primetno je učešće gazdinstva čiji su nosioci mlađa lica. Naime 21% gazdinstva u ovom regionu poseduju mlađi od 44 godina, dok je u ostalim regionima taj udeo svega 14%.¹¹

Ovakav trend kretanja stanovništva i starosna struktura je veliki nedostatak za razvoj organske proizvodnje. Organska proizvodnja zahteva primenu najsavremenijih standarda i konstantno usavršavanje znanja, a bez mladih, obrazovanih i stručnih kadrova ovakav vid proizvodnje teško će se moći dalje razvijati. U daljem period, država svojim merama i podsticajima, mora podstaći i mlađu populaciju da se vrati u ruralna područja i započne proizvodnju organske hrane. Ali najosnovnije, da

¹¹ Bogdanov N., Babović M., (2014), Radna snaga i aktivnosti poljoprivrednih gazdinstava, Beograd

stvoru svu neophodnu infrastrukturu, kako bi se mladi zadržali u svojim mestima.

6 Mogućnosti i šanse organske proizvodnje

6.1 Očuvana prirodna sredina

Srbija ima veliku komparativnu prednost u odnosu na druge države u Evropi zbog najbolje očuvanog agrosistema i nezagađenosti zemljišta. Posmatrano po mikroregionima, kvalitet zemljišta je najbolji u Vojvodini, gde uslove za gajanje organskih proizvoda ima 91% ukupno raspoloživog zemljišta, dok je taj procenat u Centralnoj Srbiji oko 38%. Mada svako zemljište, iako slabijeg kvaliteta je pogodno jedino ukoliko nije zagađeno teškim metalima, ukoliko su dovoljno udaljeni od potencijalnih aerorozagađivača i ukoliko postoji dovoljan broj radon aktivnih poljoprivrednika u okolini lokacije koja je pogodna za organsku proizvodnju.¹² Ovi podaci govore da Srbija u dovoljnoj meri ne koristi ove potencijale, i da je proizvodnja organske hrane svakako velika šansa za povećani izvoz ovih proizvoda na inostranom tržištu.

6.2 Korišćenje EU fondova

Strateški politički pravac Republike Srbije je da u dogledno vreme postane član Evropske unije. Srbija je 2012 godine dobila status kandidata za članstvo u Evropskoj uniji. Prva poglavlja su već otvorena tokom prošle godine, samim tim Srbija ima pravo da koristi predpristupne fondove Evropske unije. U narednom periodu, Srbija ima veliku šansu da što bolje iskoristi ova finansijska sredstva koja će u najvećem obimu biti namenjena u razvoju poljoprivrednog sektora. Evropska komisija je usvojila *Program Evropske unije za ruralni razvoj u Srbiji (IPARD)* kojim će Evropska unija u narednih šest godina podržavati ruralni razvoj u Srbiji. Srpskim poljoprivrednicima će kroz IPARD biti na raspolaganju 175 miliona evra, prvenstveno u vidu grantova za sufinansiranje investicija uz javni doprinos od maksimalno 70% prihvatljivih troškova. Glavni ciljevi Programa su unapređenje bezbednosti hrane u Srbiji i razvoj konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje i prerade, kao i usklađivanje sa standardima Evropske unije u ovim oblastima.¹³ Ovaj program će biti velika šansa za dodatno unapređenje razvoja organske proizvodnje u

¹² Ševarlić M., Neiskorišćeno zemljište- šansa za organsku proizvodnju, www.zdravasrbija.com

¹³ Za poljoprivredu u Srbiji 175 miliona evra iz evropskih fondova, www.seio.gov.rs

Srbiji, pre svega na polju uvođenja metoda organske proizvodnje i bolje standardizacije organskih proizvoda.

6.3 Povezivanje sa seoskim turizmom

Raznolikost reljefa, očuvana priroda i gostoprimstvo stanovništva dovoljni su razlozi da Srbija postane regionalni lider u razvoju seoskog turizma. Seoski turizam, pored planinskog i banjskog turizma jedan je od glavnih strateških pravaca razvoja turizma u Srbiji. Poslednjih godina razvoj seoskog turizma vezuje se za private inicijative ugostitelja. Komparativna prednost razvoja seoskog turizma je svakako i ponuda srpskih organskih proizvoda na trpezama ovih destinacija. Ovo može biti izuzetna prilika za manje poljoprivredne proizvođače organskih proizvoda, da plasiraju svoje proizvode uz minimalne troškove transporta i smanjenja troškova skladištenja organskih proizvoda. Potrebno je raditi na boljoj povezanosti poljoprivrednih proizvođača i ugostitelja na lokalnom i regionalnom nivou, kako bi se stvorili uslovi za obostranu korist.

6.4 Dodatak vrednosti kroz preradu

Organska proizvodnja se za sada bazira samo na proizvodnji i izvozu sirovih proizvoda, posebno voća, povrća i žitarica. Ovo je praktično najjeftiniji vid izvoza sirovina na inostranom tržištu. Šansa za dodatni razvoj proizvodnje leži i u preradi organskih proizvoda. Indikatori pokazuju da tržište Srbije trenutno nema dovoljno znanja, ali i finansijskih sredstava za preradu organskih proizvoda i pravljenje gotovog proizvoda koji će biti konkurentni na razvijenim inostranim tržištima. Ovakva situacija ne treba da obeshrabi proizvođače. Dugoročno gledano, potrebno je ulagati u sticanje dodatnog znanja i obučavanju mladih kadrova, razvijati preduzetnički duh, ulagati u sektor marketinga i promovisati određene gotove proizvode kao brend Srbije na polju organske hrane.

6.5 Veća podrška javnog mnjenja

Iako se poslednjih godina stvorila pozitivna slika javnosti o organskoj proizvodnji, ona i dalje nije dovoljno velika da se svest o značaju organske hrane po pitanju životne sredine i zdravlja ljudi poboljša. Životni standard stanovništva Srbije je na jako niskom nivou, tako da je kupovina organskih proizvoda pristupačna samo malom broju visokoplatežnih kupaca. Finansijska podrška države za proizvođače je nedovoljna, a sam process proizvodnje zahteva visok nivo angažovanja, tako da i proizvođači u dovoljnoj meri nisu motivisani za proizvodnju organskih proizvoda. Da bi se povećala tražnja na domaćem tržištu, potrebna je podrška medija, nevladinih institucija i drugih organizacija u kreiranju kampanje značaja

organskih proizvoda. Tako bi se vremenom kreirala svest ljudi o odobrobiti organskih proizvoda. Ovakav vid promocije, zahteva dodatna ulaganja u sektor marketinga i pristupačnijim kanalima distribucije organskih proizvoda.

6.6 Udruživanje i zajednički nastup na inostranim tržištima

Prosečna površina poseda u Srbiji je između 2 i 3h. Ovako mala površina mnogih proizvođača postavlja pitanje rentabilnosti proizvodnje. Male površine daju i male prinose, a zarada je slaba i ne zadovoljava potrebe domaćinstava. Pri tome, naši proizvođači sami nabavljaju repromaterijal po nepovoljnim cenama koje utiču na krajnju cenu proizvoda i njihovu nekonkurentnost na tržištu. Pošto je mali broj njih organizovan u udruženja, proizvođač koji samostalno izlazi na tržište ne može da omogući kontinuitet u isporuci robe, njenu količinu, a ponekad i kvalitet koje traže veliki trgovački lanci i prerađivači. Ukoliko proizvođači žele da povećaju prodaju na inostranom tržištu, potrebno je da se formira više udruženja koja će biti pristupačna svakom regionu Srbije. Klasteri su se pokazali kao dobro rešenje za rešavanje ovog problema. U Srbiji postoji Vojvođanski klaster organske proizvodnje koji je formiran 2014 godine, kao potreba malih proizvođača, prerađivača, udruženja i ostalih institucija u cilju povećanja inovativnosti, konkurentnosti i održivosti organske proizvodnje u Vojvodini.¹⁴ Ovakav vid udruživanja i saradnje potrebno je primeniti i u ostalim regionima, kako bi se povećala konkurentnost organskih proizvoda na inostranim tržištima.

6.7 Brendiranje organskih proizvoda

Prethodnih godina dosta se radilo na promociji organskih proizvoda, kako u našoj zemlji tako i u inostranstvu. Međutim, svest da organski proizvodi svojim kvalitetom i pravilnim načinom uzgajanja mogu postati zaštitni brend naše zemlje, i dalje nije u dovoljnoj meri prepoznat. Moraju se uložiti dodatni napor u promociji i stvaranju pozitivne poslovne klime za podsticaj bavljenja organskom proizvodnjom. Postoje nekoliko nacionalnih inicijativa za promociju organske proizvodnje na domaćem tržištu. Događaji poput međunarodnog poljoprivrednog sajma u Novom Sadu, BioBalkan Expo u Beogradu i festival organskih proizvoda Biofest u Subotici dobre su prilike da se radi na boljem pozicioniranju i brendiranju srpskih organskih proizvoda na inostranom tržištu.

¹⁴ www.vok.org.rs

7 Prepreke organske proizvodnje

7.1 Nedovoljno dobar plan i loša realizacija podrške

U 2009. godine MPŠV je uz podršku GIZ-a izradilo nacrt Nacionalnog akcionog plana razvoja organske proizvodnje u Srbiji. Ovaj dokument može se opisati kao srpska verzija Akcionog plana za organsku hranu i poljoprivredu Evropske komisije¹⁵, s obzirom na to što njegov opšti cilj predviđa povećanje ukupnih površina zemljišta u procesu konverzije ili u organskom statusu na 50.000 ha. Ovaj dokument nije zvanično usvojen od strane Vlade Republike Srbije, mada su mnogi koraci koje predviđa realizovani u periodu od 2010-2012. godine. Nacionalna asocijacija je uz podršku stranih donatora (Agrobiznis projekta USAID-a i GIZ/ACCESS-a), pokrenula i okončala mnoge aktivnosti predviđene planom. U 2013-toj, došlo je do usvajanja Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja za period 2014-2024, u čijoj izradi ja NASO (Nacionalno Udruženje Serbia Organic) imao aktivno učešće, pa je organska poljoprivreda uvršćena kao važan segment ovog dokumenta. Ali Nacionalni akcioni plan za razvoj organske proizvodnje u period 2015-2020 i dalje čeka da bude usvojen od strane Vlade Srbije.¹⁶

Ovakva neefikasnost institucija u donošenju zakonskih regulativa i finansijske pomoći organskoj proizvodnji, može biti ozbiljna prepreka u daljem periodu.

7.2 Visoki troškovi proizvodnje i cena koštanja

Razlog visoke cene koštanja organskih proizvoda je opravdan. Visoki troškovi nabavke kvalitetnog semena, troškovi kontrole kvaliteta i sertifikacije, znatno veće angažovanje radne snage su samo neki od razloga za tako visoke cene organskih proizvoda.

Ovo može biti prepreka za dalje povećanje prodaje organskih proizvoda, posebno na tržištu Srbije. Zato je neophodna dodatna pomoć države u vidu subvencija, za podsticaje prelaska sa konvencionalne na organsku poljoprivredu. U ovom slučaju ne radi se samo o ekonomskom momentu, već i o očuvanju životne sredine, ali i o zdravijem načinu ishrane stanovništva. Ukoliko se poveća ponuda organskih proizvoda na policama

¹⁵ MPŠV 2009: Nacionalni akcioni plan razvoja organske proizvodnje u Srbiji

¹⁶ Kalentić M., Stefanović E., Simić I., Maerz U., (2014), "Organska poljoprivreda u 2014", Nacionalno udruženje za razvoj organske proizvodnje Serbia organic, Beograd, str.22-25

trgovinskih lanaca, svakako bi se smanjila i trenutno visoka cena organskih proizvoda.

7.3 Problemi u prenošenju znanja

Organska proizvodnja je i dalje nepoznanica za naše proizvođače. Nedovoljna edukovanost je jedna od glavnih prepreka za početak bavljenja organske proizvodnje. Međutim, u poslednje vreme sve je više edukativnih radionica, konferencija i seminara o organskoj proizvodnji, koja se organizuju u saradnji sa nevladinim i vladinim institucijama. NASO I PKS, glavne su institucije gde se mogu steći dodatna saznanja o organskoj proizvodnji.

Potrebna je veća saradnja domaćih i inostranih institucija, kako bi se stekla veća znanja i iskustva iz zemalja EU. Edukativne radionice u budućnosti bi trebalo biti pristupačne i proizvođačima u ruralnim područjima, a ne samo u gradskim. Poljoprivredni fakulteti trebaju ulagati veća sredstva u istraživačkim delatnostima, kao i na većoj mobilnosti profesora koji bi pratili trendove razvoja organske proizvodnje.

7.4 Administrativne barijere

Da bi se proizveo dobar i kvalitetan organski proizvod, potrebno je ispoštovati određene procedure i ispuniti propisane standarde za proizvodnju organskih proizvoda. Prethodnih godina došlo je do delimičnog usaglašavanja procesa sertifikacije organskih proizvoda sa regulativom EU. Međutim, kako je ta procedura veoma skupa za naše proizvođače, država mora naći načina da reši ovaj problem, tako što će delimičnim ili potpunim pokrivanjem ovih troškova motivisati proizvođače za početak proizvodnje organskih proizvoda. Ovaj problem delimično je rešen Pravilnikom o korišćenju podsticaja za organsku proizvodnju¹⁷. Potrebno je i unaprediti i olakšati pristup informacijama, tako što bi sve informacije, aplikacije i uplate trebalo vršiti elektronskim putem, gde bi se značajno smanjili troškovi administracije, ali i ubrzala procedura dobijanja potrebnih dokumenata.

7.5 Pogrešna percepcija shvatanja organske proizvodnje

Poslednjih godina je došlo do masovnog otvaranja takozvanih prodajinih objekata zdrave hrane. Međutim većina tih proizvoda se ne može nazvati organskim, zato što ne zadovoljavaju osnovne uslove i zahteve organskog proizvoda. Da bi se ovaj problem rešio, neophodno je povećano ulaganje u

¹⁷ Pravilnik o korišćenju podsticaja za organsku proizvodnju ("Sl. glasnik", br. 52/2014, 57/2014, 71/2014 i 62/2015)

obrazovanje i edukaciju stanovništva i proizvođača. Poslednjih godina vidljivi su rezultati, ali samo kod dela stanovništva koje je zainteresovano za proizvodnju organske hrane. Neophodno je pružiti informacije celokupnom stanovništvu o značaju organske hrane.

8 ZAKLJUČAK

Organska proizvodnja predstavlja oblast visokog potencijala, i to kako u pogledu povećanja površina pod organski gajenim proizvodima, tako i u pogledu dodate vrednosti, koju ovi proizvodi ostvaruju. Unapređenje ove vrste proizvodnje, kako biljne, tako i stočarske, stvara povoljne uslove za povećanje vrednosti izvoza i pozicioniranje na međunarodnom tržištu.

Na osnovu SWOT analize utvrđene su šanse koje Republika Srbija mora iskoristiti ukoliko želi da iskoristi prirodne potencijale koje poseduje i bude jedan od lidera u proizvodnji organske hrane u regionu. Da bi se sve ovo ostvarilo neophodna je pomoć kako države, tako i promene same svesti celokupnog stanovništva, ali pre svega **mladih ljudi**. Država treba da daje olakšice za poljoprivredu, donacije, subvencije, mora da se kreira povoljna klima za razvoj poljoprivrede. Potrebno je da se stvore uslovi za odlazak mladog obrazovanog dela stanovništva u ruralna područja, kako bi se postakao rast organske proizvodnje. Takođe, moraju da se otklone problemi kod organske proizvodnje kao što su: konstantan nedostatak sertifikovanog semena kako se i to ne bi uvozilo, nedostatak sredstava za ishranu bilja (đubrivo) i zaštitu bilja, nedostatak finansijskih sredstava, edukacije i još mnogo toga. Poslednjih šest godina urađeno je dosta toga na polju pravne regulative, ali je potrebno dodatno ulaganje u **obrazovanje, edukaciju i finansijsku podršku** poljoprivrednih gazdinstava.

Organska poljoprivreda je skriveni rudnik zlata i predstavlja posebnu šansu za **male poljoprivredne proizvođače** i zato u ovoj oblasti treba ulagati i posvetiti joj više pažnje koja ona ima danas.

REFERENCE:

1. Bogdanov N., Babović M., (2014), *Radna snaga i aktivnosti poljoprivrednog gazdinstva*, Beograd: RZS
2. Berenji J., Milenković S., Kalentić M., Stefanović E., (2013), *Nacionalna istraživačka agenda za sektor organske proizvodnje*, GIZ-Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH; ACCESS-Program za razvoj privatnog sektora u Srbiji, Beograd: NASO
3. Kalentić M., Stefanović E., Simić I., Maerz U., (2014), *Organska poljoprivreda u 2014*, Beograd: NASO

4. *Organski proizvodi u Srbiji na manje od 10000 ha*, www.euroactiv.rs (preuzeto: 20. marta, 2016.) sa: <http://www.euractiv.rs/srbija-i-eu/9482-organski-proizvodi-u-srbiji-na-manje-od-10000-hektara>
5. Pravilnik o korišćenju podsticaja za organsku proizvodnju ("Sl. glasnik", br. 52/2014, 57/2014, 71/2014 i 62/2015), Beograd: MPZŽS
6. Simić I.,(2015), *Organska proizvodnja neiskorišćen potencijal Republike Srbije*, Beograd
7. Sredojević Z., (2015), *Preporuke o unapređenju organske proizvodnje, PKB industrija*, (preuzeto 27. marta, 2016.) sa: <http://www.agroservis.rs/prof-dr-zorica-sredojevic-poljoprivredni-fakultet-u-zemunu>
8. Ševarlić M.,(2015), *Neiskorišćeno zemljište šansa za organsku proizvodnju*, (preuzeto 22.marta,2016), <http://www.zdravasrbija.com/lat/Zdrava%20Srbija/2103-Neiskorisceno-zemljiste.php>
9. Vlada Republike Srbije, (2014), "*Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014-2024. godine*" ("Sl. glasnik RS", br. 85/201)
10. Za poljoprivredu u Srbiji 175 miliona evra iz evropskih fondova, (2015), www.seio.gov.rs, (preuzeto 18. marta, 2016.) sa <http://www.seio.gov.rs/vesti.145.html?newsid=1868>
11. www.serbiaorganic.com
12. www.organiccentar.rs

CHANCES AND OBSTACLES FOR ORGANIC PRODUCTION IN SERBIA

¹Marko Ivanovic, ²Biljana Ivanovic

¹Faculty of Agriculture, University of Belgrade

²High school „Nikola Tesla“ of Leposavic

Abstract: In the past years, in all strategic documents and plans of our country, agriculture is mentioned as one of the most important and the most promising sector of further development and the economic growth of Serbia. Regarding the increase of export of organic products in developed countries, the organic production could be considered as one of the most perspective economic activity. In terms of geographic and climatic position that Serbia possess, it could be told that Serbia has an advantage in terms of abundance of natural resources. Furthermore, the higher price of organic products than conventional products is also very attractive and motivational factor for farmers and economy at all. The aim of this research is the review of all possibilities and obstacles for the increase of organic production in Serbia. On one hand, it will be observed natural potential of Serbia, on the other hand, profitability and legislations which follow the aforementioned production and export of these products. Therefore, it will be illustrated how the weakness and threats of this kind of production could be reduced and transformed into strengths and opportunities for rapid and consecutive growth of organic farming in Serbia.

Key words: organic production, chances and obstacles, development, resources, disadvantages